

ОРГАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Описано деякі особливості інноваційної діяльності вищих навчальних закладів. Сформульовано парадигму інноваційних трансформацій вказаних закладів. Показано роль інноваційної активності на динаміку конкурентоспроможності сфери вищої освіти.

Some features of innovative activity of higher educational establishments are described. The paradigm of innovative transformations of the indicated establishments is formulated. The role of innovative activity is retined on the dynamics of competitiveness of sphere of higher education.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційні трансформації, конкурентоспроможність вищої освіти.

Сучасні розвинуті країни перейшли на модель інноваційного розвитку [1], всіляко стимулюючи інноваційну та науково-технічну діяльність підприємств, установ, організацій. Відтак, державна інноваційна політика має виходити з того, що перехід економіки на інноваційну модель розвитку вимагає не лише нарощування наукового, науково-технічного та інформаційно-інтелектуального потенціалу, а й підтримку достатнього рівня людського потенціалу. Це, в свою чергу, визначає необхідність відповідних інвестицій у розвиток людського потенціалу, тобто інвестицій у фізичний, інтелектуальний, духовний розвиток громадян [2, с. 12]. Таким чином, актуальним є завдання щодо забезпечення процесу відтворення, який призводив би до поступового поліпшення якості ресурсів інноваційного розвитку. Високий рівень розвитку інформаційно-інтелектуальної складової суспільства повинен доповнюватись не менш високим рівнем розвитку трудових ресурсів, тобто по суті – високим рівнем людського розвитку. Завдання підготовки компетентних спеціалістів може вирішуватися на основі високоякісної системи вищої освіти, що використовує сучасні освітні технології. Вказані технології є результатом інноваційної діяльності у сфері вищої освіти.

Шляхи вирішення актуальних завдань організації інноваційної діяльності вищих навчальних закладів наведено у багатьох наукових працях [1-7]. Однак мають бути розроблені та надані реалістичні пропозиції з питань активізації інноваційного забезпечення розвитку вищих навчальних закладів в умовах викликів посткризового періоду, який характеризується звуженням традиційних джерел фінансування перспективних інноваційних проектів.

Мета роботи – подати пропозиції щодо організації інноваційної діяльності вищих навчальних закладів в умовах викликів посткризового розвитку.

Економічна політика провідних країн спрямовується на підтримку галузей, які є інноваційними за суттю, представляють вищі технологічні уклади і здатні забезпечити домінування національних виробників. Наприклад, у споживчому секторі економіки США такими галузями визнано [5; 8]:

- телекомунікації (на початкових стадіях освоєння),
- генна інженерія та біотехнології (включаючи так звані «споживчі біотехнології»),
- розширення сфери застосування лазерної та оптико-волоконної техніки,
- виробництво електронної техніки, що задовольняє споживчі потреби (включаючи електронну поліграфію, електронний документообіг, електронні технології купівлі товарів і послуг тощо).

На підставі використання потенціалу визначених пріоритетів формується і пропозиція на ринку освітніх послуг. Провідні університети США вкладають значні інноваційні ресурси у організацію навчальної бази для підготовки спеціалістів саме пріоритетних галузей, які забезпечують майбутнім працівникам найбільш гідні умови праці [5 ; 8].

Провідні держави добре усвідомлюють, що в креативній економіці основною цінністю в процесі виробництва є не обладнання, і навіть не технології (за наявності фінансового ресурсу їх можна придбати або у короткі терміни створити), а саме творча людина. Відповідно, компанії ведуть доволі жорстку боротьбу за креативних працівників (цю боротьбу інколи називають «скупкою мізків»). Таким працівникам створюють усі умови для забезпечення комфортною трудовою діяльністю, включаючи і підвищення кваліфікації за рахунок компанії [3, с. 11–13].

Згідно нашої позиції, цілком очевидно, що в таких умовах ключовим сектором забезпечення національної конкурентоспроможності стане вища освіта, а також створення національної мережі закладів підготовки та перепідготовки фахівців відповідно до потреб ринку. В основу стратегії розвитку освіти мають бути покладені принципи розвитку та самореалізації творчої особистості, розвитку креативних здібностей людини, постійна спрямованість освіти до потреб інноваційної економіки, забезпечення безперервного навчання, інтеграції науки, освіти і виробництва.

Таким чином, розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях повинні гармонійно поєднуватися з модернізацією вищої освіти для того, щоб задовольнити потреби й прагнення людей, особливо молоді, встановити нову систему суспільних цінностей як в громадському, так і у приватному секторах.

Система вищої освіти повинна забезпечувати виконання низки завдань, зокрема, економічний успіх, політичну стабільність, сталий розвиток суспільства тощо. Ці завдання реалізуються через таку організацію підготовки фахівців, яка повністю відповідає запитам ринку праці та здатна прогнозувати його розвиток, підготовку до життя активних громадян демократичного суспільства, їх особистісний розвиток, виокремлення таких наукових та освітніх пріоритетів, що забезпечать якісну підготовку фахівців [4, с. 59–66]. Тобто, без перебільшення, від параметрів розвитку сфери вищої освіти в значній мірі залежить формування інтелектуального потенціалу суспільства та параметрів національної інноваційної системи держави, а відтак – і її місце в глобальній системі координат.

Нині, на нашу думку, в Україні відсутні передумови і для формування моделі «креативної економіки», оскільки показники раціоналізаторської та винахідницької активності є заниженими. Це проявляється у порівняно незначній кількості зареєстрованих об'єктів промислової та інтелектуальної власності. Чисельність зайнятих у промисло-

вості творців, тобто основних суб'єктів формування інтелектуального капіталу, має стійку тенденцію до скорочення. Зменшується кількість підприємств, що виконували роботи по створенню і використанню об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій [5]. Це матиме значні негативні наслідки, оскільки економіка втрачає інституціональний потенціал для розширеного відтворення інтелектуального капіталу, а відтак — гальмується ефективна інтеграція освіти і виробництва. Відтак, якість та престижність професійної (в тому числі вищої) освіти залишатимуться недостатніми.

В такій системі координат найочевиднішим фактором ризику стійкого економічного зростання (як складової сталого розвитку) є інноваційний. Державна політика забезпечення такого зростання має бути спрямована на формування необхідного обсягу інвестиційних та інноваційних ресурсів, їх цільове використання, а також на створення умов для здійснення порівняно некапіталомісткого інноваційного прориву (розвитку конкурентоспроможних наукомістких виробництв, які не потребують великих фінансових витрат). Одним із засобів побудови соціальної держави є забезпечення розвитку вищої освіти на інноваційних засадах [6, с.29].

Проте наявна розбалансованість соціально-економічної системи, яка не здатна забезпечити достатній платоспроможний попит на освітні послуги, а відтак — призводить до згортання у сфері вищої освіти інноваційних трансформацій, знижує об'єктивно існуючі її можливості до самозбереження і саморозвитку. Така загроза поглиблюється перехідним характером економічної системи, а отже — її іманентною нестійкістю, що, в свою чергу, посилює ступінь впливу дестабілізуючих чинників на розвиток вищих навчальних закладів. Зазначена ситуація великою мірою є наслідком відсутності стратегії розвитку вищої освіти, чіткої мети регулювання освітньої діяльності, організації державної підтримки провідних навчальних закладів. Результатом цього є неефективність системи державного регулювання діяльності вищих навчальних закладів, що саме по собі також провокує виникнення додаткових ризиків [7].

Провідні економісти зазначають [8, с. 122], що сучасний рівень розвитку суспільного виробництва немобілі «давить» на споживача, змушуючи його купувати більш досконалі у технологічному відношенні товари, формуючи таким чином і певні нові споживчі потреби. У науці навіть існує термін «рабська поведінка споживача», що характеризує комплекс дій споживача щодо задоволення нав'язаних йому потреб в процесі інноваційного розвитку виробництва.

Вказані тенденції виразно простежуються на прикладі послуг мобільного зв'язку. Важко повірити, але лише на початку 90-х рр. ХХ ст. кількість українських споживачів, що мали індивідуальний переносний телефон, який здатен підтримувати зв'язок за допомогою супутникових технологій, вимірювалась сотнями. У середині 90-х років таких споживачів було біля сотні тисяч. Наприкінці 90-х — біля мільйона. Нині — біля двадцяти мільйонів. Крім того, значно збільшуються можливості самих мобільних телефонів. Нині це не лише пристрій прийому-передачі звукового сигналу, а й відеокамера, фотокамера, калькулятор, органайзер та ін. Купуючи такі телефони, споживачі немов «наздоганяють» науково-технічний прогрес, хоча реальних потреб у такій складній техніці, як правило, вони не мають [5; 8].

Якщо в економіці переважають високотехнологічні виробники, споживачі віддають перевагу високотехнологічній продукції, і навпаки, як це має місце в Україні — домінування в складі економіки виробництв з низьким ступенем переробки за умов слабого платоспроможного попиту призводить до надмірного споживання низькотехнологічної продукції (переважно це продукти харчування та житлово-комунальні послуги).

Важливим напрямом державної політики є формування і виховання у громадян певної культури споживчої поведінки. Ефективними важелями вирішення цього завдання виступає саме вища освіта, а також наука, культура, підтримка належного рівня толерантності і моральності у суспільстві. Важливу роль відіграють і рівень доходів домогосподарств, оскільки більший рівень доходів дає змогу купувати більш якісні (а відтак — і високотехнологічні) товари та послуги.

Ми вважаємо, що політика формування споживчих настроїв в Україні має бути спрямованою на стимулювання попиту на інноваційні товари та послуги вітчизняних підприємств. В сфері послуг доцільна підтримка вищої освіти, яка виконує низку важливих соціально-гуманітарних функцій.

Висока якість роботи системи вищої освіти насамперед залежить від впровадження в навчальний процес унікальних, інноваційних, креативних елементів, в тому числі так званих методів «активного навчання» [9]. Таке можливо, якщо уся система освіти, зокрема і вища базуються на результатах наукових досліджень, які є двигуном вищої освіти. Щоб домогтися бажаних змін у системі професійної освіти в Україні, необхідно насамперед залучити підприємства до цієї системи, і таким чином забезпечити фактичні потреби в кваліфікованих знаннях і навичках. Успішна взаємодія з соціальними партнерами дозволить вирішувати проблеми працевлаштування випускників, забезпечувати контроль за якістю їхньої підготовки, прогнозувати потребу у фахівцях певних професій, удосконалювати зміст професійних програм відповідно до вимог сучасного виробництва [10].

Неправильні настанови призвели до відриву інноваційної сфери від її органічної суті — виробничого сектору. Безпосереднім результатом подібних ідеологічних імперативів став превалюючий розвиток «модних «невиробничих сфер (торгівля, банки, біржі, казино, шоу-бізнес тощо) та нераціональне дрібнення виробничих об'єктів. Не дивно, що така «нова економіка просто фізично не в змозі забезпечити запуск промислових інновацій.

Держава, що не здатна забезпечити випереджаючий розвиток власної науки та освіти, годує іноземну науку та промисловість (саме так можна перефразувати відомий афоризм). Подібна країна приречена на нееквівалентний зовнішньоекономічний обмін, залежність від багатьох зовнішніх чинників, виконання функції постачальника природної сировини і робочої сили для ТНК і розвинутих країн, що концентрують глобальний інтелектуальний потенціал.

Інноваційна модернізація системи вищої освіти стає пріоритетним завданням державної антикризової політики на перспективу.

Стимулювання високоефективної інноваційної діяльності вищих навчальних закладів виступає необхідною умовою високої якості освітніх послуг, і як наслідок — сприяє прискоренню переходу економіки на інноваційну модель розвитку.

Підтримка інноваційної діяльності вищих навчальних закладів необхідно розробити реалістичні механізми державно-приватного партнерства, які дозволили б акумулювати фінансові та інтелектуальні ресурси для реалізації відповідних проектів.

Доцільно мати на увазі, що високий рівень конкурентоспроможності вищої освіти на основі широкого впровадження та використання освітніх інновацій є також вагомим чинником сталості національної системи освіти взагалі, особливо якщо він досягається передусім за рахунок створення і реалізації конкурентних переваг країни та підвищення ефективності усіх видів освітньої діяльності. Стабільна затребуваність на внутрішньому та зовнішньому ринках вироблених в країні інноваційних освітніх послуг визначає стабільність темпів її економічного розвитку.

Вищі навчальні заклади мають здійснювати інноваційну діяльність на основі впровадження інноваційних освітніх розробок та нововведень, реалізацію інноваційних освітніх проектів, трансфер освітніх технологій.

В подальшому доцільно організувати та провести дослідження з проблем планування інноваційних проектів, що реалізуються вищими навчальними закладами.

Коровський А.В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування [монографія] / А.В. Коровський. — К.: КНЕУ, 2004. — 184 с.; Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. — К.: Основа, 2006. — 592 с.; Каленюк І.С. Економіка освіти [навчальний посібник] / І.С. Каленюк. — К.: Знання України, 2003. — 316 с.; Комарова О.А. Освітній потенціал: теоретико-методологічні та практичні аспекти формування / О.А. Комарова. — Кіровоград: ДЛАУ, 2009. — 336 с.; Захарін С.В. Інвестиційний ресурс технологічного розвитку економіки / Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України [монографія] / за ред. д.е.н., проф. Л.І. Федулової. — К.: НАН України, Ін-т екон.прогнозув., 2011. — С. 245-302; Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні [монографія] / за ред. чл.-кор. НАПНУ І.М.Гриценка. — Хмельницький: ХНУ, 2010. — 478 с.; Економіка вищої освіти України: тенденції та механізм розвитку / за ред. акад. НАПНУ В.П. Андрущенко. — К.: Педагогічна преса, 2006. — 208 с.; Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України [монографія] / Л.І. Федулова, М.П. Данько, С.В. Захарін та ін. — К.: Ін-т екон.прогнозув., 2007. — 472 с.; Смолкин А.М. Методы активного обучения / А.М. Смолкин. — М.: Высшая школа, 1999. — 176 с.; Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України / за ред. акад. НАПНУ В.І. Лугового. — К.: Педагогічна преса, 2009. — 384 с.